

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra psychologie a patopsychologie

Zdenka Kollmannová

3. ročník – kombinované studium
obor: Učitelství pro mateřské školy

VLIV POHÁDKY NA VÝVOJ DÍTĚTE

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.

Olomouc

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a užila jen uvedených pramenů a literatury.

V Novosedlech dne 2. 4. 2010

.....

Děkuji Mgr. Michaele Pugnerové Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytování rad a velmi vstřícný přístup.

OBSAH

Teoretická část

Úvod	6
1 Pohádka.....	7
1.1 Definice pohádky	7
1.2 Historie pohádky.....	7
1.3 Druhy pohádek	8
1.3.1 Zvířecí pohádky	9
1.3.2 Kouzelné pohádky	9
1.3.3 Novelistické pohádky	10
1.3.4 Lidové pohádky	10
1.3.5 Jiná rozdělení pohádek	11
1.4 Obsahová struktura pohádek.....	11
1.5 Funkce pohádek.....	12
1.6 Ilustrace k pohádkám	14
1.7 Vliv pohádky na jednotlivá období vývoje dítěte od narození po mladší školní věk	15
2 Vývoj dítěte od narození po mladší školní věk	17
2.1 Ontogenetický vývoj dítěte	17
2.2 Psychický vývoj dítěte	18
2.3 Sociální vývoj dítěte.....	19
3 Proč číst nebo vyprávět?	21

Praktická část

Úvod	23.....
------------	---------

1	Cíle výzkumného šetření	23
3	Formulace hypotéz.....	23
4	Popis sledovaného vzorku	24
5	Postup při sběru dat	24
6	Použité metody	24
7	Výsledky šetření	26
8	Diskuse	38
	Závěr	40
	Seznam pramenů a literatury	42
	Seznam příloh	43
	Anotace	

Teoretická část

Úvod

Téma bakalářské práce o vlivu pohádky na vývoj dítěte bylo vybráno záměrně. Pojednává o vlivu pohádek na děti předškolního a mladšího školního věku. Teoretická část je zaměřena na historii pohádky a její rozdělení. Dále se zabývá funkcí pohádek. V neposlední řadě uvádí význam ilustrací k pohádkám. Důležitou část tvoří kapitola o vlivu pohádky na jednotlivá období dítěte. Zde je popsán význam pohádek a jejich pozitivní působení na dítě. V následující části podrobně vystihuje jednotlivá období ontogenetického, psychického i sociálního vývoje dítěte. Následující kapitola odpovídá na otázku, proč je důležité číst nebo vyprávět dítěti pohádky.

Praktická část zkoumá možnost dítěte setkávat se s pohádkou v rodině. Významnou součástí práce je vytvoření dotazníku, jehož výsledky ukážou, jakým způsobem je dítěti nabídnuto setkání s pohádkou právě v rámci rodiny. Dále je v této části předložen školní vzdělávací program na měsíc březen, jenž se tématu pohádky záměrně věnuje.

Jedním z důvodů, proč byla tato práce napsána, je poukázat na důležitost pohádkových příběhů při výchově dětí a upevňování charakterových vlastností dítěte.

Motto: „ Má-li příběh doopravdy upoutat pozornost dítěte, musí je bavit a vzbuzovat v něm zvědavost. Má-li mu však obohatit život, musí v něm podněcovat představivost, pomáhat mu rozvíjet rozumové schopnosti a vyjasňovat jeho pocity; být v souladu s jeho úzkostmi a tužbami; brát vážně jeho těžkosti a zároveň nabídnout řešení problémů, které dítě nejvíc matou“ (Bruno Bettelheim).

1 Pohádka

1.1 Definice pohádky

- „Pohádka je jedinečný umělecký útvar, čerpající svou existenci z folklóru, z lidové kultury“ (Černoušek, s. 9).
- „Pohádka je výsledkem příběhu milionkrát vyprávěného a přetvářeného různými dospělými osobami pro mnoho jiných dospělých i dětí“ (Bettelheim, s. 148).
- „Obecně se pod pohádkou myslí vyprávění spočívající na básnickém, poetickém výmyslu“ (Sirovátka, s. 217).
- „Žánr lidové slovesnosti, jehož vyprávění podává objektivní realitu jako nadpřirozenou s naivní samozřejmostí, jako by vše bylo skutečné, přes svoji fiktivnost tak zpravidla postihuje některé základní lidské touhy, etické normy a obecné životní pravdy“ (Slovník literární teorie, s. 281).

1.2 Historie pohádky

Člověk, který v dávných dobách nechápal přírodní zákony, si vytvářel představy o světě v závislosti na úrovni svých znalostí. Tyto představy uspokojovaly jeho potřeby poznávání, pomáhaly mu porozumět reálnému světu, umožňovaly mu přijímat morální rozhodnutí a jednoznačně ukazovaly, kdo je poškozený, a jak je potřeba mu pomoci. V minulosti proto nebyly pohádky určeny dětem, ale dospělým. (Molická, 2007).

Ve středověku byly předmětem četby mládeže hlavně biblické příběhy a legendy a mýty starého Řecka. Významnou úlohu v četbě dětí hrály životy svatých. Zastupovaly zábavnou literaturu a formou ústního vyprávění pak přecházely do širších vrstev. Vypravěči vkládali do příběhů dobrodružné i pohádkové motivy a dodávali jim tak zábavnosti. Skutečnou zábavnou četbou se staly v 16. a 17. století rytířské romány a bajky. Jedinou knižně vydávanou literaturou pro děti byly až do 18. století slabikáře a čítanky. Obsahovaly však většinou různé poučky a mravní ponaučení. Teprve ve druhé polovině 18. století můžeme nalézt drobné zábavné příběhy a vyprávění

pohádek a bajek v různých encyklopediích a sbornících. Ve 2. polovině 18. století jsou přepracovávána dětem literární díla pro dospělé. Například Robinson Crusoe, Gulliverova dobrodružství, Perraultovy pohádky, Dobrodružství barona Prášila a jiné. Klasicismus tak uvedl bajky a pohádky do dětské literatury. Po celé toto období však existovala ústně tradovaná lidová slovesnost, zlidovělé rytířské romány a různé romantické a fantastické texty. Ty se šířily většinou v tzv. lidových knihách a jarmarečních tiscích (Genčiová, 1984).

Vypravěči své příběhy v průběhu staletí buď zestručňovali, nebo naopak rozpracovávali a některé dokonce pomíchali. Pohádky se tak pozměňovaly podle toho, co usoudil vypravěč jako nejzajímavější pro své posluchače, nebo čemu sám přikládal největší důležitost (Bettelheim, 2000).

Byli to většinou mladí tovaryšové, kteří šli do světa na zkušenou, a zažili v něm spoustu veselých i vážných příhod. Také potulní muzikanti, kramáři, brusiči, kořenářky, krajánkové, formani – povozníci, kteří dopravovali zboží často i za hranice své vlasti. Lidé si tak mohli představit, jak se žije ve velkých městech, slychali o různých příhodách i nehodách a měli tak spojení se světem. Vypravěči dovedli zaujmout pozornost svými povídkami o strašidlech, o světýlkách, o vodnicích, o pokladech ve skalách, které se otvírají na Velký Pátek, o lakotných sedlácích a zlých panských správcích, kteří ani po smrti neměli klidu. Také stařenky při draní peří nebo předení vypravovaly pohádky upravené podle svého. Děti sedávaly za pecí, ani nedutaly, a pohádkové postavy zatím ožívaly v jejich myslích a představách. Zůstávaly tak v paměti lidí, kteří je odevzdávali dalším generacím. Pohádky dostaly svůj konečný tvar až poté, co byly zapsány a už se dále neobměňovaly (Červenka, 1960).

1.3 Druhy pohádek

Podle Genčiové (1984, s. 24) *můžeme pohádku rozdělit na zvířecí, kouzelnou a novelistickou.*

1.3.1 Zvířecí pohádka

Pohádka zvířecí je považována za nejstarší. Zvířata v ní mají duši a jsou cítícími a myslícími bytostmi. To dříve odpovídalo primitivnímu myšlení člověka, úzce spjatého s přírodou, proto tato pohádka vyhovuje malým dětem, pro které je celý svět plný živých bytostí a předmětů. Zvířecí pohádka byla nejspíš prvním pohádkovým tvarem, který přešel z oblasti slovesného umění pro dospělé do oblasti umění pro děti. Nejmladším dětem je tento druh pohádky nejmilejší.

Zvířecí pohádky můžeme dále rozdělit do tří skupin.

- Vlastní zvířecí pohádky, kde zvířata mají stejné vlastnosti jako v přírodě, jen je jim navíc dána schopnost mluvit.
- Pohádky, kde zvířata vystupují jako pomocníci člověka. Mají schopnost mluvit, ale také jsou obdařeny schopností kouzlit. Tyto pohádky tvoří přechod ke kouzelným pohádkám.
- Zvířata alegoricky znázorňují lidské vlastnosti, vztahy a jednání. Tento druh je blízký bajce a dává dítěti představu o světě lidí.

V okruhu těchto pohádek vznikly

- pěstounské pohádky, později nazvané didaktické. Jsou to například pohádky O neposlušných kozlotech, O Smolíčkovi, O Budulínkovi, O Červené Karkulce. Tyto pohádky byly výchovné v nejlepším smyslu života.
- pohádky kumulativní – určeny nejmenším dětem, které se teprve učí mluvit. Jsou to obsahově jednoduché pohádky, opakují se v nich celé pasáže s přidáváním vždy dalšího článku. Patří sem například pohádky O kohoutkovi a slepičce, O koblížkovi, O veliké řepě, Domku, domečku, kdo v tobě přebývá. Dítě opakováním zvládá slova pohádky, učí se na těchto pohádkách mluvit.

1.3.2 Kouzelná pohádka

Později vzniká pohádka kouzelná obsahující nadpřirozené postavy i děje. Základními rysy tohoto druhu pohádky jsou: fantastičnost, animizace, polarita postav, znázorňující dobré a špatné lidské vlastnosti, snadná orientace v lidských vztazích,

dynamický děj směřující k odměně či odplatě, představa o nevyhnutelném vítězství spravedlnosti a dobra, magie slova. Osnovou tohoto druhu pohádky je vždy vítězství dobra nad zlem, slabšího nad silnějším. Zvířata zde plní jen vedlejší role.

1.3.3 Novelistická pohádka

Mladší než kouzelná je pohádka novelistická. Vznikla v období rozpadu feudalismu, kdy se názory lidí, založené na mýtech, měnily pod vlivem racionálních zkušeností. Je určena spíše dětem školního věku.

K novelistickým pohádkám patří

- pohádky žertovné, vysmívající se lidské pošetilosti a hlouposti. Jsou to například pohádky O hloupém Honzovi, Kocourkov, pohádky o chytrém vysloužilém vojákovi.
- pohádky o strašidlech. Vypravěč, nebo jiní hlavní hrdinové se v nich setkávají s nějakou nadpřirozenou bytostí – vodníkem, hejkalem, bludičkami. Původně se jimi bavili dospělí lidé (například při draní peří) a proto využívali strašidelných motivů v co největší míře.

1.3.4 Lidová pohádka

Jako určitá literární adaptace folklórního textu vznikla lidová pohádka. Můžeme ji dále dělit:

- převyprávění lidové pohádky – spisovatel se drží přesně motivů a osnovy pohádky, ale odstraňuje vše přebytečné, vybírá z několika variant pohádek tu nejvhodnější (Alexej Nikolajevič Tolstoj).
- zpracování lidové pohádky podle folklórních motivů – je zde spojitost s lidovou tradicí, ale autor nedodržuje osnovu, pracuje s motivy volně, dodržuje však skladbu pohádky (Karel Jaromír Erben, Božena Němcová).
- autorská pohádka – autor se sice opírá o základní žánrové zákony, ale nepřidrhuje se lidové tradice, s jednotlivými postupy lidových pohádek nakládá volně, vkládá do pohádky netradiční motivy i postavy.

Tím přestává být lidová pohádka původní a stává se pohádkou literární (Genčiová, 1984).

1.3.5 Jiná dělení pohádek

Podle Sirovátky (1998, s. 30) můžeme pohádky rozdělit na

- kouzelné, fantastické – Odehrávají se ve zvláštním světě za onoho času, kdy žili princové a princezny a kde hrdinové putují za sedmero moří, řek a lesů, kde v pohádkové říši žijí obři a sedmihlaví draci
- realistické pohádky - I v nich se odehrávají smyšlené příběhy, ty jsou ale umístěny do světa reálného, pozemského. Vše co se v nich vykládá, by se mohlo stát. Jsou to pohádky o loupežnících, hloupém Honzovi, občanech města Kocourkova. Tyto pohádky existovaly v lidové tradici nejvíce a v ústním podání se udržely nejdéle.
- legendární pohádky – Vycházejí z legend a náboženských tradic, učení a mýtů. Například pohádky o putování Krista se svatým Petrem
- zvířecí pohádky – Je to zvláštní skupina pohádek, kde jako hlavní postavy vystupují domácí i divoká zvířata, hloupý vlk, mazaná liška, lakomý kohoutek, medvěd, koza a jiné (Sirovátka, 1998).

1.4 Obsahová struktura pohádek

I přes dobové a místní rozdíly můžeme v pohádkách pozorovat příbuzné rysy ve stavbě děje a v povaze postav. Hlavní hrdinové jsou obyčejně chudí a opuštění. Jsou-li bohatí, pronásledují je nehody a lidská zloba. K vítězství jim pomáhají nadpřirozené bytosti. Hrdina bojuje proti křivdám a nepravostem, pomáhá ostatním, je chrabrý. Často mu pomáhají neznámí lidé i zvířata. Bojují s nadpřirozenými bytostmi, ale i s blízkými lidmi (zlá macecha, zlá sestra). Ustálena jsou úvodní i závěrečné věty pohádek, opakují se jednotlivé věty i odstavce. Typická jsou pro ně čísla 3, 7, 9, 12. Třikrát zápasí hrdina o princeznu, přemůže devítihlavou saň, musí překonávat sedmero hor a podobně (Červenka, 1960).

Téměř v každé pohádce se objevují základní kategorie činnosti. První je přípravná sekce, v níž se formuluje základní forma zla, a definují se podstatné prvky vyprávění. Představí se hrdina a síly, které vystupují proti němu. Pohádka se pak přesouvá na jiná místa, než kde začala a rozvíjí se boj s nositelem zla. První fázi boje většinou hrdina prohrává a to pravděpodobně proto, aby se zvýšilo dramatické napětí pohádky. Dále hrdina prochází zkouškami, kde musí vyřešit nesnadné úkoly, je pronásledován a zachráněn a nakonec se vrací, aby nositele zla zničil. Následuje trest pro zlé síly a oslava hrdiny, která nejčastěji končí svatbou. Pohádkový děj se rozvíjí podle víry ve spravedlnost. Chudý sirotek i bohatý král, čaroděj i čert se musí podrobit mravnímu zákonu, jehož platnost trvá na věky. Zločince vždy zastihne trest a dobrý skutek nezůstane bez ohlasu (Černoušek, 1990).

1.5 Funkce pohádek

Pohádka rozvíjí a vychovává osobnost dítěte. Prostřednictvím pohádky dítě poznává svět, dostává se do jiného prostředí a do jiného historického období (Molická, 2007).

Podle Černouška (1990, s. 7) je „základní funkcí pohádek vnést smysl a řád do dětem původně nesrozumitelného, skoro chaotického světa, jemuž děti, obzvláště v době předškolní, nemohou plně porozumět.“ Děti totiž chápou svým myšlením svět jinak než dospělí. Dětské myšlení v období předškolního věku je především obrazné, konkrétní, synkretické a animistické. Dětská mysl dovede vše oživit, vdechnout život do věcí kolem sebe, oživit je magickým slovem. Klasické pohádky odpovídají na některé základní psychické potřeby dětí, jako jsou například vztah k rodičům, sourozencům, na potřebu lásky, důvěry ve svět, na potřeby poznávání mezilidských vztahů, potřebu zvládnutí strachu a především na potřebu rozvíjet pocit životního smyslu. Pohádka především rozvíjí představivost, kterou děti potřebují, aby se vyrovnaly s problémy, jež před ně život v budoucnosti postaví. Způsoby jejich vyřešení jsou dětem tlumočeny ve srozumitelných konkrétních obrazech a jasných symbolech. Neomezují se přitom jen na jeden způsob řešení, ale dávají prostor dětské

tvořivosti. Hrdinové ukazují, jak čelit strachu, jak zvládnout nebezpečí pomocí lsti, intuice a někdy i štěstí. (Černoušek, 1990).

Pohádky upozorňují také na to, že každé řešení vyžaduje určitý čas. Ukazují, jaké uspokojení poskytuje okamžik, kdy je problém vyřešen nebo kdy je překonán strach. Je dobré dávat přednost příběhům, kde si hrdina pomohl převážně vlastními silami nebo byl připraven a správně využil nadpřirozené síly (Horáková, Suchochlebová, 2009).

Pohádky díky své srozumitelné obraznosti dějů a zápletek umožňují, aby si děti postupně uvědomovaly různé problémy a potíže růstu a poučily se přitom o možnostech řešení a případných důsledcích tohoto řešení. Černoušek (1990, s. 14) uvádí, že *„klasické pohádky v sobě odrážejí jakousi dětskou psychologii v kostce“*. Pohádky dokážou dětem poskytnout zábavu i napětí, ale rovněž probouzejí a stimulují jejich zvědavost. Napomáhají rozvoji inteligence a poznávacích schopností. Pohádky sdělují informace o hodnotách a významech základních mezilidských vztahů. Představují tak podle Černouška (1990, s. 15) *„specifický druh vzdělávání, který je zaměřen k tomu, aby děti pozvolna vstupovaly do horizontu vnitřních problémů lidského bytí“* a aby se dovídaly, jak tyto životní problémy řešit. V pohádkách velmi často vystupují bytosti, které nejsou přesně určeny (král, který má tři syny, princezna, chůva). Touto univerzální anonymitou mohou oslovovat všechny děti v důležitých fázích osobnostního vývoje. Dalším důležitým rysem pohádek je účinek postupné transformace postav, který bývá někdy jen dočasný, jindy trvalý, vratný či nevratný. Proměny postav upozorňují děti na to, že ani dospělí se nikdy nechovají pořád stejně, naopak, jejich jednání je proměnlivé v závislosti na kontextech situace a na mnoha dalších okolnostech. V pohádkách se děti také seznamují se základními pravidly lidského trestního kodexu, s neúprosnou logikou a posloupností: přestupek – vina – trest. Pohádka má nejen výchovný, poznávací a vzdělávací význam, ale také terapeutický. Odpovídá na dětská traumata, když se setkávají s nesrozumitelnými citovými reakcemi dospělých a poskytuje návod, jak se v takových citových problémech orientovat. Pohádky předkládají optimistické vidění světa, což je pro duševní rozvoj dítěte důležité (Černoušek, 1990).

Pohádka nabízí úlevu od všech tlaků, navrhuje řešení problémů a dokonce slibuje, že bude nalezen šťastný konec. Svým optimismem se pohádky liší od jiných fantastických příběhů. Konec pohádek je vždycky šťastný. Dítě se prostřednictvím pohádky učí, že boj proti krutým životním nesnázím je nevyhnutelný a patří neodmyslitelně k lidskému bytí. Když se ale člověk boji nevyhýbá a čelí tvrdošíjně nečekaným a nespravedlivým útrapám, přemůže všechny překážky a nakonec vyjde jako vítěz. Pohádky tak dávají na srozuměnou, že úspěšný, dobrý život je i přes nepřízeň osudu dosažitelný. Postavy jsou v pohádce zřetelné a vynechány jsou zbytečné podrobnosti, jsou buď dobré, nebo zlé, nic mezi tím. Pomocí charakterových protikladů postav dítě lehce porozumí rozdílům mezi nimi. Tak si dítě vytvoří základní představu o tom, že mezi lidmi jsou velké rozdíly a že si musí vybrat, kým chce být. Toto rozhodnutí je usnadněno právě polarizací obsaženou v pohádkách. Dětské rozhodování se neopírá jen o dobré versus špatné, ale také o to, která strana u něj vzbuzuje sympatie či nelibost. Čím je kladná postava jednodušší a přímější, tím je pro dítě snazší ztotožnit se s ní a zavrhnout postavu zápornou (Bettelheim, 2000).

Další funkce pohádek spočívá v jejich schopnosti vyvolávat emoce. Děti se rády bojí tehdy, když vědí, že zanedlouho následuje příjemný pocit úlevy. Dítě si je vědomo toho, že se příběh odehrává ve vymyšleném světě a že ve skutečnosti jemu ani hrdinovi nic nehrozí (Molická, 2007).

1.6 Ilustrace k pohádkám

Ilustrace k dětským knihám by měla podporovat obraznou představivost a fantazii. V knihách by rozhodně neměla nahrazovat vyprávění. Pohádková ilustrace má výhradně funkci opěrných pilířů (Černoušek, 1990).

Ilustrace by měla být doplněním krásy jazyka krásou výtvarného obrazu. Tematika pohádek i věk dětí vedou k plnému rozvinutí výtvarných prostředků v ilustraci a užití nejrozmanitějších výtvarných technik. Rozvoj ilustrací k dětským knihám nastupuje v prvním desetiletí 20. století. Ilustrace k pohádkám v něm mají velmi významné místo.

Významní čeští ilustrátoři pohádek:

- Josef Mánes ilustroval Slovanské pověsti od Boženy Němcové.
- Mikoláš Aleš ke každé pohádce kreslil zpravidla jen jednu kresbu a tak ukázal, co považuje v obsahu a ději za nejdůležitější. Vytvořil ilustrace k pohádkám K. J. Erbena, B. Němcové.
- Adolf Kašpar byl označován za pokračovatele Mikoláše Aleše. Jeho Ilustrace zdobí knihy A. Jiráska, B. Němcové.
- Josef Lada si vytvářel pohádky sám podle sebe. Vystupují v nich čerti, strašidla, zvířata i lidé. Hlavní postavou jeho pohádek byl většinou prostý chasník, strýc nebo dědeček, prostředím pohádky pak český kraj, česká vesnice a její chalupa. Královský statek zobrazoval jako lepší selský statek, krále jako dobráckého strýce s papírovou korunou a princeznu jako převlečenou Barušku. Jeho ilustrace patří dnes mezi nejznámější a nejoblíbenější. Ilustroval také knihy K. J. Erbena, B. Němcové, J. Drdy, B. Říhy.
- Jiří Trnka patřil k nejvýraznějším českým představitelům dětské ilustrace. Ilustroval pohádky K. J. Erbena, bratří Grimmů.
- Adolf Zábranský užíval perokresby i barevné přílohy a to například ke knihám V. B. Třebízského nebo J. S. Kubína.
- Antonín Strnadel podobně jako J. Trnka a A. Zábranský věnoval své umění z velké části právě ilustrační tvorbě pro děti. Stejně jako J. Lada a M. Aleš obléká hrdiny pohádek do kroje.

K dalším neméně významným ilustrátorům pohádek patří Karel Svolinský, Cyril Bouda, Helena Zmatlíková, Alena Ladová, Mirko Hanák a další (Červenka, 1960).

1.7 Vliv pohádky na jednotlivá období vývoje dítěte od narození po mladší školní věk

Hlavní podmínkou výběru pohádek je jejich věková přiměřenost. Dítě začíná rozumět pohádkám kolem čtvrtého roku. V předškolním věku a na prvním stupni

základní školy vrcholí jeho potřeba pohádkového světa. Ta pak s rostoucím rozumovým vývojem klesá (Červenka, 1960).

Která pohádka je nejvhodnější pro určité dítě v určitém věku, záleží pouze na psychologickém stadiu jeho vývoje a na problémech, které je tíží nejvíce v dané chvíli. Pohádka má význam pro děti všech dob, holčičky i chlapce, bez ohledu na jejich věk. Nemůžeme vědět, která pohádka je pro určité dítě v jeho věku ta nejdůležitější. Proto se ani nemůžeme samy rozhodnout, kterou a kdy číst a proč. To může dát najevo pouze dítě podle toho, jaké pocity v jeho mysli pohádka vyvolává a jak je pro něho důležitá. Bude na ni okamžitě reagovat a vyžadovat ji znova a znova. Ve vyprávění pohádek dětem je vždy nejlepší nechat se vést dítětem (Bettelheim, 2000). Rozdělení pohádek podle věku však není závazné. I mladší dítě může v konkrétních podmínkách s porozuměním reagovat na pohádky náročné. Naopak děti šestileté mohou uvítat pohádku nejjednodušší (Kádnerová, 1984).

Děti do čtyř let

Hlavními znaky pohádek pro nejmenší děti jsou dynamika, nekomplikovaný příběh, v němž je hodně přímých akcí, jasná dějová linie pokud možno s opakováním dějových epizod. Jsou to například pohádky O kohoutkovi a slepičce, O Koblížkovi, O Smolíčkovi a podobně (Kádnerová, 1984).

Děti od čtyř do pěti let

V tomto věku se u dětí zlepšuje kvalita vnímání a reprodukce vypravovaného příběhu či pohádky. Pohádky založené na vtipnosti hrdinů a na výsměchu lidské hlouposti přináší dětem zdravou touhu ztotožnit se s chytrým hrdinou a také podněty pro výchovu rozumovou a mravní (O Palečkovi, O Honzovi). Toto období je jakýmsi předstupněm k budoucí četbě na pokračování. Děti se zaujetím poslouchají krátké dějově uzavřené příběhy, které jsou spojeny jednou či více postavami hlavních hrdinů jako jsou například Křemílek a Vochomůrka, Bob a Bobek a jiné (Kádnerová, 1984).

Děti od pěti do šesti let.

Dětem předškolního věku bychom měli číst delší pohádky (Sněhová královna, Dlouhý, Široký a Bystrozraký) a to po částech, kde je třeba uchovat v hlavě hlavní motivy tak, aby děti po časové pauze dovedly sledovat dějovou nit a podržely si v paměti jména a charaktery postav (Kádnerová, 1984).

2 Vývoj dítěte od narození po mladší školní věk

2.1 Ontogenetický vývoj dítěte

Ontogenetický vývoj je vývoj jedince. Můžeme ho rozdělit na dva úseky. Období prenatalní (od oplození vajíčka po porod) a období postnatální. Období postnatální dále rozdělujeme.

Období novorozenecké začíná přestřižením pupečníku a trvá do 28. dne. Tělesná proporcionalita dítěte se vyznačuje velkou hlavou, která činí asi čtvrtinu celkové tělesné délky, dlouhým trupem a relativně krátkými končetinami. Nervová soustava je velmi nezralá, proto je dítě v tomto věku nesamostatné v zajišťování řady funkcí a je závislé na péči matky. Novorozenec spí téměř 24 hodin denně, budí se jen ke krmení.

Období kojenecké trvá do konce prvního roku života dítěte. Vyznačuje se intenzivním psychomotorickým vývojem. Jeho průběh je nesmírně důležitý pro celkový vývoj organismu. Je ovlivňován dědičným základem. Pro rozvoj podmíněných reflexů má velký význam dostatek podnětů, jejichž zdrojem je v této době především matka. Také v tomto období dítě většinu dne prospí. Reaguje jen na velmi silné podněty a to často pohybem celého těla. Ve třech měsících si hraje s chraстítkem, v poloze na břicho drží vztyčenou hlavu, opírá se o předloktí. V šesti měsících se převalí ze zad na břicho a naopak. Mezi šestým a osmým měsícem sedí. Koncem prvního roku dovede stát a pokouší se jít.

Období batolete začíná druhým rokem dítěte a končí v jeho třech letech. Zpomaluje se růstové tempo. Výška dítěte ve dvou letech činí přibližně 50% budoucí výšky v dospělosti. Ve třech letech dále klesá růstové tempo. Mění se také tvar hrudníku. Pro proporcionalitu těla je stále charakteristická relativně velká hlava, dlouhý trup a krátké končetiny. Dokončuje se prořezávání zubů dočasného chrupu. Dítě se osamostatňuje v základních životních funkcích, v chůzi, přijímání potravy, v řeči a poznávání prostředí, ve kterém žije. Toto období se vyznačuje velkou pohybovou aktivitou. Dítě je neustále v pohybu, objevuje své okolí a prostorové

vztahy. S jistotou chodí po druhém roce po rovině, ve třech letech již umí chodit po schodech se střídáním nohou.

Období předškolního věku trvá od začátku čtvrtého roku do konce šestého roku. Nastupuje pomalé, plynulé a pravidelné růstové tempo. Rozdíl ve výšce a hmotnosti mezi chlapci a dívkami je v této době velmi malý. Typ postavy je stejný jako u batolete, nohy jsou poměrně krátké, hlava je stále velká v porovnání s trupem. Lopatky odstupují nazad a břicho vyčnívá dopředu. Trup je válcovitý bez zúžení v pase. Mezi pátým a šestým rokem probíhá první proměna postavy. Výsledkem je změna proporcí dětského těla. Hlava tvoří již jen šestinu celkové tělesné výšky. Ke konci předškolního věku začíná postupná výměna dočasného chrupu na trvalý. Důležité je vyhranění laterality rukou. Zdokonaluje se hrubá i jemná motorika. Správně vyvinuté čtyřleté dítě přeskočí nízkou překážku, jezdí na tříkolce. Mezi pátým a šestým rokem obratně hází míčem, při skoku dopadá na špičky, obléká se i svléká bez dopomoci. Stupeň tělesného vývoje vyjádřený velikostí dosažené tělesné výšky a hmotnosti není nejdůležitějším předpokladem zralosti pro školu. Záleží více na tom, zda již proběhla první proměna v proporcionalitě postavy, která je doprovázena zlepšením koordinace pohybů.

Období mladšího školního věku začíná sedmým rokem dítěte a končí v jedenácti letech. Dítě je v období první vytáhlosti. Je štíhlé, břicho již nevystupuje dopředu. Jinak je růstové tempo stále klidné a pravidelné. Chlapci jsou až do deseti let stále větší než dívky. Hlava roste již jen velmi pomalu, v deseti letech dosáhne 95% své definitivní velikosti. Začíná se projevovat jiný způsob ukládání tuku u chlapců a dívek. K výraznějším změnám patří také prořezávání dalších zubů trvalého chrupu. V motorické oblasti dítě nabývá jistoty. Snadno získává pohybové dovednosti. Toto období je vhodné, aby se dítě učilo plavat či jezdit na kole (Machová, 2005).

2.2 Psychický vývoj dítěte

V období kojeneckém se vyvíjí vyšší nervová činnost mozku. Psychický vývoj probíhá v těsné závislosti na motorickém. Proto mluvíme někdy o psychomotorickém vývoji. Od konce prvního měsíce se začínají vytvářet podmíněné reflexy.

Mezi čtvrtým a šestým měsícem začíná rozlišovat barvy. Doba spánku se postupně zkracuje. Prodlužuje se doba bdění, což přispívá k psychickému rozvoji dítěte. Kolem šestého měsíce umí vyjádřit radost nebo nevěli. Rozumí některým jednoduchým pokynům, slovní zásoba obsahuje asi tři až pět slov.

V období batolete stále hovoříme o psychomotorickém vývoji vzhledem k vzájemné souvislosti psychického i motorického vývoje. Kvalita je značně závislá na podmínkách, ve kterých dítě žije. Ke správnému vývoji potřebuje stimulaci a motivaci nejbližšího prostředí. V tomto období se neobyčejně rozšiřuje okruh situací a předmětů, které na batole působí. Dítě napodobuje jednoduché činnosti, rádo si hraje. Hraje si však samo, i když je ve společnosti jiných malých dětí. Dále se vyvíjí smyslové vnímání. Vytváří se základní rysy povahy a budoucí životní postoje. Na konci druhého roku se slovní zásoba dítěte rozšíří až na 200 slov. Učí se pojmenovávat předměty a dává otázku „co je to?“. Ve třech letech zná dítě kolem tisíce slov. S rozvojem řeči nastává velký pokrok v rozumovém a sociálním vývoji.

V období předškolního věku je hlavní činností dítěte hra, při které se rozvíjí myšlení, paměť, představivost, řeč, hrubá i jemná motorika, dále ukázněnost a sebeovládání. Ve čtyřech letech se mocně vyvíjí fantazie, která zastupuje realistický výklad jevů, jehož dítě v tomto věku ještě není schopno. V kresbách dítěte se odráží úroveň pohybových dovedností ruky, ale také úroveň psychického vývoje. Myšlení dítěte v předškolním věku je spojeno s vnímáním a činností dítěte. Do začátku předškolního věku spadá období prvního vzdoru dítěte. Dítě se vzteká a prosazuje své požadavky. Formuje se tak jeho vlastní vůle a sebevědomí, které se dostávají do rozporu s autoritou dospělých. Slovní zásoba dítěte se rychle rozšiřuje. Musí mít však dostatek slovních podnětů. Krátké věty nahrazují delší a složitější. Učí se opakovat říkanky a básničky. Je zpravidla připraveno na vstup do školy.

V období mladšího školního věku se systematicky zlepšuje veškerá psychická činnost pod vlivem soustavného vzdělávacího a výchovného působení. Zlepšuje se smyslové vnímání, rozvíjí se paměť, myšlení a řeč. Přibývá abstraktní myšlení. Zlepšuje se schopnost koncentrace (Machová, 2005).

2.3 Sociální vývoj dítěte

Citový vývoj dítěte začíná již od narození a je vázán na osobu, která o něj pečuje, nejčastěji na matku. Příjemné pocity (nasyčení, tělesná pohoda, spokojenost) i nepříjemné (chlad, vlhko, hlad, bolest, úzkost) jsou spojovány s uspokojováním biologických potřeb. Je důležité, jak matka s dítětem zachází. Morální cesty dítěte se rozvíjejí právě vlivem matky a prostředí, v němž dítě žije.

V období batolecím nastává velký pokrok v sociálním vývoji díky rozvoji řeči dítěte. Dítě navštěvuje mateřskou školu, což je pro něj velká změna. Velký význam pro formování osobnosti dítěte má však stále citové zázemí rodiny. Nedostatek citových podnětů nepříznivě ovlivňuje nejen vývoj rozumových schopností, ale i vytváření společenských vztahů a mravního základu povahy dítěte. Citové strádání a nedostatek lásky způsobuje psychickou deprivaci. Jestliže dítě strádá nedostatkem citové stimulace, nevytvářejí se u něj podmínky pro navazování sociálních vztahů, nevyvíjí se u něj potřeba komunikace s druhými lidmi, nevyvíjí se zvědavost, ani potřeba získávat informace. Děti se uzavírají do sebe, nemluví.

V období předškolního věku probíhá důležitý úsek sociálního vývoje. Rozšiřuje se okruh společenských vztahů dítěte a roste jeho samostatnost. Styk dítěte s jinými dětmi a dospělými je již vývojovou nezbytností. Dítě se mezi kamarády v mateřské škole naučí spolupracovat, soutěžit, pečovat o slabší, vést, podřizovat se atd. Vytváření těchto schopností je důležité pro postupné zapojování do života společnosti. Rodina je stále rozhodujícím prostředím dítěte. Má v ní své pevné místo a citové zázemí. Část dne však již dovede trávit mimo domov. Tento rozvoj nezávislosti je důležitým krokem k jeho osobnímu i společenskému dozrání.

Na začátku *období mladšího školního věku* není dítě ještě schopno své city skrývat. Zcela otevřeně se zlobí nebo raduje. Postupem času však nastupuje větší kontrola citových projevů. Na významu nabývá výchova k plánovitosti, rozhodnosti, schopnosti překonávat překážky a kladení vzdálenějších cílů. Vytváří se určitý ráz charakteru a osobnosti a projevem individuálních vlastností (Machová, 2005).

3 Proč číst nebo vyprávět?

Většina dětí se v dnešní době seznamuje s pohádkami ve zkrácených a zjednodušených verzích, které zbavují pohádky hlubšího smyslu a s jejich významem nakládají po svém (Bettelheim, 2000).

Podle Černouška (1990, s. 15) bychom si měli „*uvědomit nezastupitelnost pohádek v dětském vývoji, jejich jedinečný význam*“. Ve svém každodenním spěchu by si měli rodiče nalézt chvíli, kdy mohou strávit se svými dětmi určitý čas v pohádkovém světě. S dětmi se pohádka musí prožívat, nejlépe spoluprožívat. Nic na světě nemůže nahradit předčítání pohádek. V té chvíli vzniká komunikační kontakt dospělého s dítětem, základní psychologická vazba, kterou nenahradí žádná televize. Aby nedošlo k jednostrannému zahlcení dětské duše právě kouzlem televize, je nezbytné v dětech pěstovat lásku ke čtení, vyprávění a naslouchání (Černoušek, 1990).

Čtení nebo vyprávění pohádek bývá obvykle součástí rituálu před spaním. Pohádka tak pomůže dítě uklidnit a jemně přenést do říše snů. Je vhodná i pro unavené děti. Nevyžaduje totiž aktivní účast. Vyprávěním pohádek také rodiče poskytují dítěti nejdůležitější ujištění ze všech. Že souhlasí, aby si představovalo, že na obra vyzraje. Jak píše Bettelheim (2000, s. 16): „*Proto číst není totéž jako nechat si pohádku vyprávět*“. K tomu, aby pohádka předvedla své mezilidské symbolické významy a především poslání, je určitě lépe ji vyprávět. Předčítat bychom měli s citovým zaujetím pro příběh i pro dítě (Bettelheim, 2000).

Když čteme pohádku, mluvíme daleko zřetelněji, než když jim dáváme přes den všelijaké pokyny a příkazy. Neuvědoměle tak text vlastně přednášíme a slova, která se ve vyprávění objevují, jsou jiná, než běžně dítě slýchá např. z obrazovky. Dítě překračuje hranici všednosti a vstupuje do světa literatury. Aniž o tom samo ví, aniž o tom ví babičky, maminky a všichni domácí učitelé dítěte. Pohádky dětem většinou čteme, když už leží v postýlce a do domácnosti vstupuje klid a pohoda. Prožitek z této citové sounáležitosti je důležitější než obsah vyprávěného nebo čteného. Jestliže dítěti někdo před spaním čte pohádku, znamená to, že je u něj a dítě tak v přítomnosti svých nejbližších zažívá uspokojení své potřeby jistoty. Děti chtějí mnohdy slyšet donekonečna tutéž pohádku tak dlouho, dokud celé pasáže neznají z paměti

a upozorňují, když vypravěč něco vynechá nebo poplete. A jako by je slyšely poprvé, jsou okouzleny stejným příběhem znova a znova (Matějček, 2000).

Praktická část

Úvod

Pro praktickou část bakalářské práce byl zvolen výzkum na základě teoretických informací. V první části byla použita metoda dotazníku. Dotazník obsahoval 14 otázek, které se týkaly převážně čtení pohádek. V druhé části byly hodnoceny činnosti v mateřské škole, které byly dětem nabídnuty v rámci třídního vzdělávacího programu na měsíc březen 2010. Cílem šetření bylo zjistit, zda má dítě předškolního věku dostatek příležitostí k setkání s pohádkou ve své rodině a jak se s pohádkou setkává v mateřské škole.

1 Cíle výzkumného šetření

Cílem šetření bylo zjistit:

- kdo nejčastěji čte dětem pohádky
- jaký druh pohádek je u dětí nejoblíbenější
- jaký je oblíbený pohádkový hrdina dětí předškolního věku
- navštěvují-li rodiče se svými dětmi místní knihovnu

2 Formulace hypotéz

H1: Předpokládáme, že 100% rodičů čte dětem před spaním pohádky.

H2: Předpokládáme, že 50% rodičů navštěvuje se svým dítětem knihovnu.

3 Popis sledovaného vzorku

Pro výzkumné šetření byli osloveni rodiče dětí z vesnické mateřské školy. Vzorek rodičů zahrnuje podnikatele, dělníky i nezaměstnané, se základním i středním vzděláním, z různého sociálního prostředí. Ve většině oslovených rodin jsou dvě děti (14 rodin), jedno dítě je v osmi rodinách, tři rodiny mají 3 a více dětí. Všichni rodiče jsou obyvateli vesnice Novosedly, která má asi 1200 obyvatel a nachází se na Jižní Moravě u hranic s Rakouskem. Všichni rodiče dotazník ochotně vyplnili a odevzdali.

4 Postup při sběru dat

Průzkum probíhal v mateřské škole v měsíci březnu 2010. Dotazník byl součástí třídního vzdělávacího programu, jehož hlavní téma bylo: „Mámo, táto, pojď si číst“. Dotazník byl rodičům rozdán na počátku měsíce. V záhlaví dotazníku bylo popsáno, jak jej vyplnit a na k jakému účelu budou výsledky použity. Rodiče dotazník ochotně přijali a během následujícího týdne vyplněný odevzdali. Poznatky získané dotazníkovou metodou byly vyhodnoceny a zpracovány formou grafů.

5 Použité metody

Pro výzkumné šetření byla použita metoda dotazníku. Dotazník je jedním z nejběžnějších nástrojů pro sběr dat pro různé typy průzkumů. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů. Dotazník by měl na první pohled upoutat pozornost, nesmí respondenta hned na začátku odradit.

Na počátku tvorby dotazníku je důležité si stanovit cíl průzkumu, na který se zaměříme. Pokud není přesně definován, může se stát, že průzkum nesplní očekávání. Cíl musí být především zjistitelný a srozumitelný.

Více než 20 otázek zpravidla dotazovanou osobu odradí. Obzvláště u dotazníků vyplňovaných přes internet je vhodné udržet celkovou dobu vyplňování pod 10 minutami.

Hlavní zásady při formulování otázek jsou

- Formulovat výstižné a jednoduché věty. Je lepší se vyvarovat se dvojitých záporů a nejednoznačných slov jako občas, někdy, několik apod.
- Používat jazyk cílové skupiny respondentů, vžít se do role dotazovaného.
- Používat krátké, stručné věty.
- Ptát se na to, co skutečně potřebujeme zjistit.
- Nepoužívat sugestivní otázky, tj. takových, které svou formulací napovídají odpověď.
- Vyvarovat se haló-efektu, tj. řadě příbuzných otázek za sebou, kde se odpověď z první otázky přenáší i do ostatních.

Otázky v dotazníku dělíme na tři základní typy:

- otevřené - umožňují volnou odpověď

- uzavřené - výběr z několika variant odpovědi
- polouzavřené - jedná se o kombinace obou předchozích typů.

Na začátku dotazníku by měl být stručný úvod, který by měl dotazovanou osobu:

- slušně oslovit a požádat o vyplnění dotazníku,
- představit náplň dotazníku,
- naznačit význam odpovědi a smysl celého dotazníku a pokud možno zdůraznit přínos správného vyplnění pro samotného respondenta,
- sdělit stručné pokyny k vyplňování,
- zmínit přibližnou délku vyplňování dotazníku,
- poděkovat za čas, který bude vyplňování věnovat.

Výhody dotazníku:

- jedna nejlevnějších metod průzkumu
- jednoduše se zpracovává a vyhodnocuje
- respondent jej může vyplnit v klidu doma
- jednoduchý na vyplnění - téměř každý alespoň jednou v životě vyplňoval dotazník

Nevýhody dotazníku:

- může být obtížné získat respondenty
- v dotazníku je snadnější vyplnit nepravdivé informace
- redukuje komunikaci, protože 90 % komunikace je nonverbální - dotazník ji nedokáže zachytit

Na závěr dotazníku je vhodné poděkovat za čas strávený vyplňováním dotazníku. Je možné také připsat stručné pokyny k odevzdání dotazníku (<http://www.dotaznik-online.cz>)

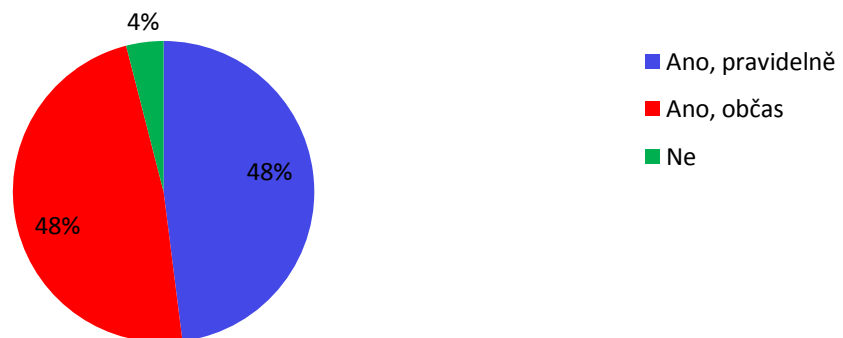
6 Výsledky šetření

Výsledky výzkumu v rodině byly zpracovány formou grafů, výsledky činností uvedených v třídním vzdělávacím programu jsou uvedeny v evaluacích jednotlivých týdenních tematických plánů. Třídní vzdělávací program byl vybrán pro výzkum činností v mateřské škole, jejichž prostřednictvím je u dětí rozvíjena představivost a fantazie, paměť a pozornost. Jedním z cílů třídního vzdělávacího programu s tématem pohádky bylo vzbudit u dětí zájem o pohádkové knihy, rozvinout spolupráci s rodiči a motivovat je k četbě nebo vyprávění pohádek. Jedním z úkolů pro rodiče bylo právě vyplnění dotazníku.

6.1 Výsledky šetření v rodinách dětí

1. Čtete nebo vyprávíte Vašemu dítěti pohádku před spaním?

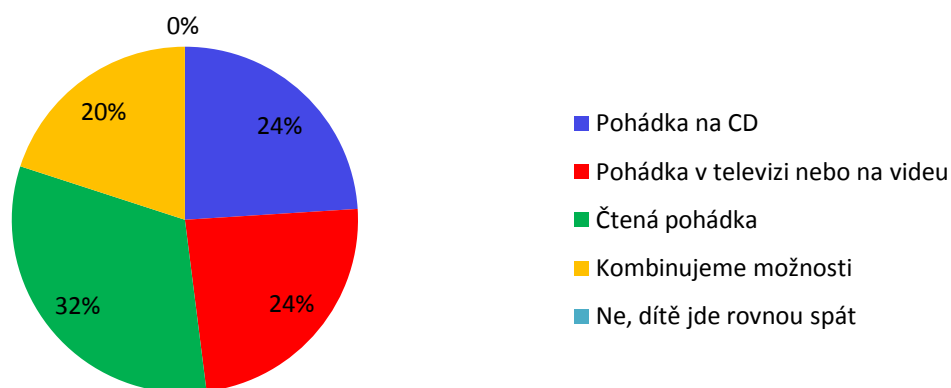
Graf č. 1: Výsledek otázky „Čtete nebo vyprávíte Vašemu dítěti pohádku před spaním?“

Z grafu č. 1 vyplývá, že téměř polovina rodičů svým dětem čte před spaním pohádky pravidelně a stejný počet rodičů občas. Pouze jediná odpověď byla zcela záporná.

2. Je jiná alternativa pohádky před spaním?

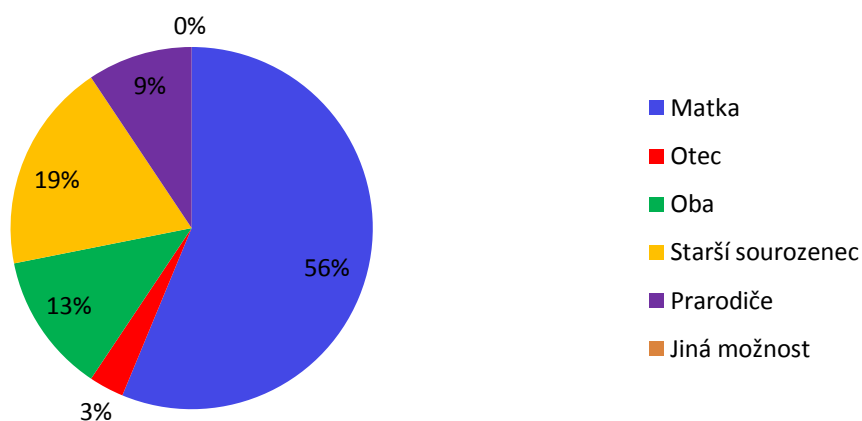
Graf č. 2: Výsledek otázky „Je jiná alternativa pohádky před spaním?“

Na otázku 2 uvedli rodiče téměř rovnoměrně všechny alternativy vyprávění pohádky. Žádné z dětí dotázaných rodičů nechodí spát pravidelně bez pohádky.

3. Kdo nejčastěji Vašemu dítěti pohádku před spaním čte nebo vypráví?

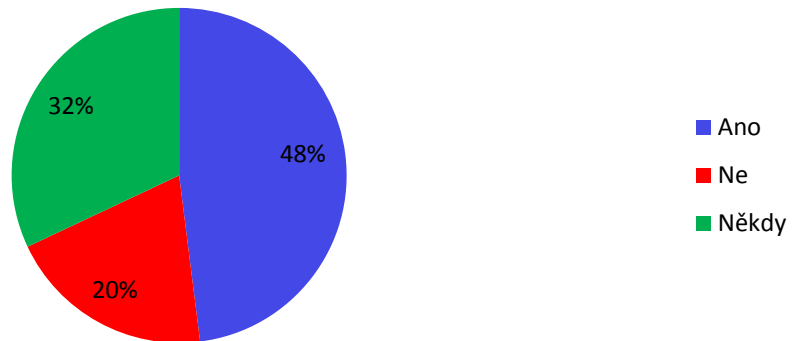
Graf č. 3: Výsledek otázky „Kdo nejčastěji Vašemu dítěti pohádku před spaním čte nebo vypráví?“

Z odpovědí na otázku 3 vyplývá, že nejčastěji čte nebo vypráví dítěti pohádku před spaním matka. Někteří rodiče zakroužkovali několik variant odpovědí, proto se objevuje více než 25 zodpovězených možností.

4. Četli Vám rodiče nebo prarodiče pohádky, když jste byl (a) dítětem?

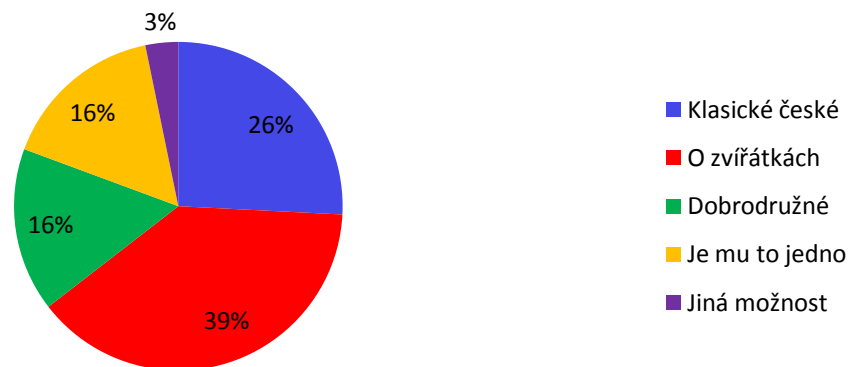
Graf č. 4: Výsledek otázky „Četli Vám rodiče nebo prarodiče pohádky, když jste byl (a) dítětem?“

Na otázku 4 odpověděla téměř polovina rodičů kladně.

5. Jaký druh pohádek má Vaše dítě nejraději?

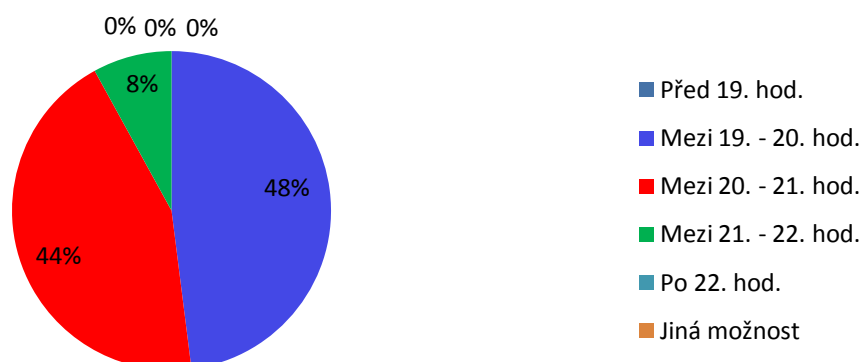
Graf č. 5: Výsledek otázky „Jaký druh pohádek má Vaše dítě nejraději?“

Z odpovědí na otázku 5 vyplývá, že nejoblíbenějšími pohádkami u dětí jsou pohádky o zvířátkách a na druhém místě jsou klasické pohádky.

6. V kolik hodin chodí Vaše dítě spát?

Graf č. 6: Výsledek otázky „V kolik hodin chodí Vaše dítě spát?“

Z otázky 6 vyplývá, že žádné z dětí dotazovaných rodičů nechodí spát před 19. hodinou a ani po 22. hodině. Nejvíce dětí chodí spát mezi 19 a 21 hodinou. Pouze dvě děti oslovených rodičů jsou vzhůru po 21 hodině.

7. Má Vaše dítě oblíbenou pohádkovou knížku? (V případě kladné odpovědi, uveďte jakou)

Graf č. 7: Výsledek otázky „Má Vaše dítě oblíbenou pohádkovou knížku?(V případě kladné odpovědi, uveďte jakou)“

U otázky 7 najdeme u odpovědi *ano* názvy různých pohádkových knih. Jsou to knihy: Požárník Sam, O zvířátkách 2x, Nejkrásnější pohádky, O Karkulce, Lví král, Špalíček pohádek, Velká kniha pohádek, Nejkrásnější české pohádky, Martínkova čítanka.

8. Jaká byla Vaše nejoblíbenější pohádková knížka v dětství?

Graf č. 8: Výsledek otázky „Jaká byla Vaše nejoblíbenější pohádková knížka v dětství?“

K otázce 8 napsali rodiče názvy oblíbených knih z dětství. Jsou to knihy: Zlatovláska, O pejskovi a kočičce 2x, Devatero pohádek, Špalíček pohádek, Krása nesmírná, Tajemství proutěného košíku, O hajném Robátku a jelenu Větrníkovi, Klasické ruské pohádky, O Popelce, Honzíkova cesta, O Červené Karkulce, Karkulín ze střechy, Český Honza, Z deníčku kocourka Modročka, O víle Amálce. Z odpovědí vyplývá, že rodiče měli v oblibě klasické pohádky.

9. Jak často kupujete pohádkové knížky?

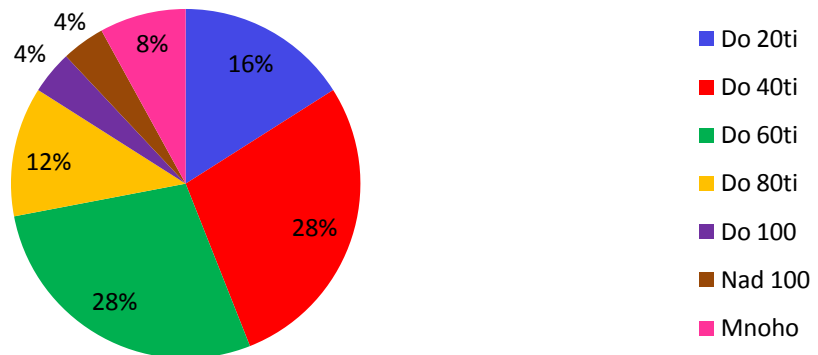
Graf č. 9: Výsledek otázky „Jak často kupujete pohádkové knížky?“

Z odpovědí na otázku 9 vyplývá, že nejčastěji rodiče kupují knihy dětem k narozeninám a na Vánoce.

10. Kolik máte přibližně ve vaší domácí knihovničce pohádkových knih?

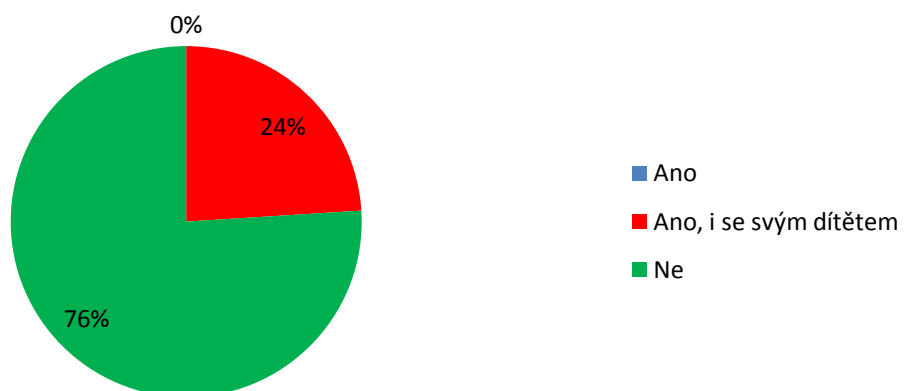
Graf č. 10: Výsledek otázky „Kolik máte přibližně ve vaší domácí knihovničce pohádkových knih?“

U otázky 10 rodiče uváděli přibližný počet knih, které mají doma. Nejčastější odpovědi byly do 40ti a do 60ti.

11. Navštěvujete knihovnu ve své obci (městě)?

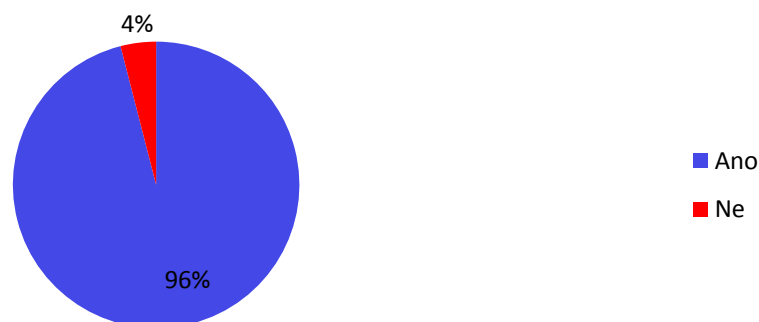
Graf č. 11: Výsledek otázky „Navštěvujete knihovnu ve své obci (městě)?“

Z odpovědí na otázku 11 vyplývá, že velká většina rodičů nenavštěvuje knihovnu ve své obci. Pouze 6 rodičů z 25 navštěvuje knihovnu i s dítětem.

12. Vy jste jako dítě navštěvoval (a) knihovnu?

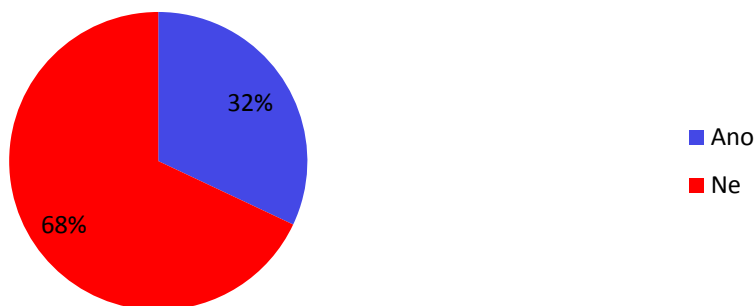
Graf č. 12: Výsledek otázky „Vy jste jako dítě navštěvoval (a) knihovnu?“

Na otázku 12 odpověděli téměř všichni dotazovaní kladně.

13. Má Vaše dítě oblíbeného pohádkového hrdinu? V případě kladné odpovědi, uveďte jakého.

Graf č. 13: Výsledek otázky „Má Vaše dítě oblíbeného pohádkového hrdinu? V případě kladné odpovědi, uveďte jakého.“

Na otázku 13 odpověděla většina rodičů ne. Pouze 8 rodičů uvedlo oblíbené pohádkové hrdiny svého dítěte. Jsou to: Mikeš, Lev Simba – 2x, Červená Karkulka, Princezna – 3x, Bořek stavitel.

14. Je některá z klasických pohádek, kterou Vaše dítě nemá rádo?

Na otázku 14 odpověděli všichni ne.

6.2 Třídní vzdělávací program – březen 2010

TÉMA: *Mámo, táto, pojd' si se mnou číst.*

Týdenní tematické plány:

- Jak pejsek a kočička pekli dort
- Jak se kreslí kniha
- Strašidelný týden
- Princeznička na bále poztrácela korále

Cíle:

- Rozvoj a užívání všech smyslů
- Rozvoj schopnosti vyjádřit získané dojmy a prožitky
- Rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka
- Rozvoj a kultivace představivosti a fantazie
- Rozvoj kooperativních dovedností
- Osvojení si poznatků o prostředí, ve kterém dítě žije
- Rozvoj paměti a pozornosti
- Rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností

Očekávané výstupy:

- Rozlišovat vůně, chutě, vnímat hmatem
- Prožívat radost ze zvládnutého a poznaného
- Projevovat zájem o knížky
- Popsat situaci podle obrázku
- Spolupracovat s ostatními
- Zachycovat skutečnosti ze svého okolí
- Vyjadřovat své představy pomocí různých výtvarných dovedností a technik
- Záměrně pozorovat, všímat si nového, změněného, chybějícího
- Dodržovat dohodnutá pravidla

Týdenní tematický plán - téma: *Jak pejsek a kočička pekli dort*

Cíle: Rozvoj a užívání všech smyslů

Rozvoj schopnosti vyjádřit získané dojmy a prožitky

Očekávané výstupy:

Rozlišovat vůně, chutě, vnímat hmatem

Prožívat radost ze zvládnutého a poznaného

Nabídka činností:

- Děti si přinesou do mateřské školy oblíbené pohádkové knížky
- Rozhovory o oblíbených knihách
- Rozhovory o tom, které pohádky o zvířátkách děti znají
- Vyprávění pohádky „Jak pejsek s kočičkou pekli dort“
- Vyprávění děje pohádky podle obrázků (starší děti z paměti)
- Rozvíjení slovní zásoby – přídavná jména- vlastnosti pohádkových postav
- Jednoduché pracovní činnosti v oblasti stolování, úpravy prostředí apod.
- Upečeme si dort, poznáme prostředí školní kuchyně a různé nástroje a pomůcky potřebné k vaření a pečení
- Estetické a tvůrčí aktivity (zdobení dortu)
- Nakreslíme si upečený dort

Pohádka: Jak pekli dort

Evaluaace:

Pečení dortu bylo dětmi přijato s nadšením. V kuchyni se seznámily se spoustou přístrojů, které kuchařkám pomáhají při vaření. Samy si vyzkoušely míchání těsta i polevy, vytvořily marcipánové kuličky na ozdobení dortu. Děti si rozšířily slovní zásobu o nová přídavná jména, když pojmenovávaly pohádkové postavy. Téměř všechny děti si z domova přinesly oblíbenou knihu. Většinou to byly knihy o zvířátkách.

Týdenní tematický plán - téma: *Jak se kreslí kniha*

Cíle: Rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka

Rozvoj a kultivace představivosti a fantazie

Očekávané výstupy:

Projevovat zájem o knížky

Popsat situaci podle obrázku

Nabídka činností:

- Prohlížení oblíbených knížek, které si děti přinesli z domu
- Návštěva knihovny a vypůjčení knih, které si děti vyberou
- Rozhovor o knižních ilustracích a ilustrátorech
- Rozhovory o zacházení s knihami
- Poslech pohádky O Koblížkovi
- Skládání obrázků podle dějové souvislosti
- Dramatizace pohádky O Koblížkovi
- Vytvoření vlastní pohádkové knížky (O Koblížkovi) – leporela
- Úkol pro rodiče: vymyslet spolu se svými dětmi novou pohádku o čemkoliv.

Pohádka O Koblížkovi

Pohybová hra s míčky „koblížky“

Evaluaace:

Děti navštívily místní knihovnu, kde se seznámily s různými druhy knih pro děti i pro dospělé. Každé dítě obdrželo pozvánku pro rodiče do knihovny (podpora čtenářství) a do mateřské školy jsme si vypůjčili encyklopedie i pohádkové knížky, z nichž si budeme číst při odpoledním odpočinku. Pohybová hry v družstvech je u dětí velmi oblíbená, zúčastnily se všechny.

Týdenní tematický plán - téma: Strašidelný týden

Cíle: Rozvoj kooperativních dovedností

Osvojení si poznatků o prostředí, ve kterém dítě žije

Očekávané výstupy:

Spolupracovat s ostatními

Zachycovat skutečnosti ze svého okolí

Vyjadřovat své představy pomocí různých výtvarných dovedností a technik

Nabídka činností:

- Děti si přinesou různé papírové krabičky a ruličky od toaletního papíru
- Z papírových krabic a krabiček společně vytvoříme strašidelný hrad
- Prohlížení encyklopedií hradů a zámků
- Rozhovor o nejbližším hradu nebo zámku v okolí naší MŠ
- Kreslení zámku či hradu podle fotografie
- Kreslení a vystřihování strašidýlek a jejich umístění do papírového hradu
- Výroba strašidýlka z ubrousku

Evaluaace: Děti spolupracovaly ve skupinkách, nebyl mezi nimi žádný konflikt, dodržovaly bezpečnost při manipulaci s nůžkami, půjčovaly si materiál i pracovní nástroje, lepidla i barvičky. Výsledek společného díla (papírový hrad) byl vystaven v šatně a děti hrdě ukazovaly rodičům, kterou část vyráběly zrovna ony. Většina dětí věděla, jaký zámek je v nejbližším okolí a v minulosti ho i navštívila. Podle obrázku se snažily zámek nakreslit.

Výroba strašidýlka z ubrousku se dařila hlavně dětem starším, které ochotně pomáhaly mladším.

Týdenní tematický plán - téma: Princeznička na bále, poztrácela korále

Cíle: Rozvoj paměti a pozornosti

Rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností

Očekávané výstupy:

Záměrně pozorovat, všimat si nového, změněného, chybějícího

Dodržovat dohodnutá pravidla

Nabídka činností:

- Naučit se z paměti a přednést básničku „Princeznička na bále“
- Opakování barev – korálky
- Navlékání korálků
- Pohybová hra se švihadlem – navlékni, co najdeš ve třídě (v družstvech)
- Pracovní list – dokresli korálky podle barev
- Na závěr celého bloku společně s dětmi z druhé třídy zorganizujeme pohádkový ples
- Čtení pohádek, vymyšlených dětmi a rodiči
- Zhodnocení celého bloku

Básnička - Princeznička na bále

Pracovní list - dokresli korále podle uvedené posloupnosti barev

Evaluaace:

Všechny děti zvládly naučit se básničku, některé měly problém s přednesem, protože se styděly (učitelka to respektovala). Téměř všechny děti umí základní barvy, předškolní i ty vedlejší (fialová, oranžová apod.). Hra ve družstvech na navlékání čehokoliv na švihadlo se dětem velmi líbila, vyžadovaly ji častěji. Novou pohádku vymyšlenou spolu s rodiči přinesly do mateřské školy jen dvě děti. Ostatní se omluvili, že buď zapomněli, nebo si s tímto úkolem nevěděli rady.

Pohádkový ples se povedl, děti, které chtěly, si přinesly z domova karnevalový převlek, jako pohoštění jsme připravili sladkosti, které jsme dostali při masopustním průvodu v únoru.

7 Diskuse

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda mají děti předškolního věku dostatek příležitostí k setkání s pohádkou, jakým způsobem se s ní setkávají v rodině a jak je vztah dětí k pohádkám rozvíjen v mateřské škole.

Stanovili jsme hypotézu H1.

H1: Předpokládáme, že 100% rodičů čte dětem před spaním pohádky.

Hypotéza se nepotvrdila. Z výsledků šetření vyplývá, že dětem čte pohádky před spaním téměř polovina oslovených rodičů. Pravděpodobným důvodem je nedostatek času. Rodiče tak raději pustí svému dítěti pohádku na CD nebo video. Uvádí to ve svých odpovědích u obou variant vždy 24% dotázaných rodičů. Mnoho dětí se proto setkává se čtenou pohádkou pouze v mateřské škole, kde je pravidelné předčítání součástí poledního odpočinku.

Z průzkumu vyplývá, že nejčastěji čte dítěti pohádky matka. Otec se podílí na čtení před spaním pouze 3%. Podle mého názoru je to hlavně pro chlapce ztráta jedné z možností, identifikovat se s otcem.

Nejoblíbenější jsou u dětí předškolního věku pohádky zvířecí, jak ukazuje graf č. 5. Také v mateřské škole při „čtení“ obrázkových knih děti dávají přednost těm se zvířecími hrdiny, jak je také uvedeno v evaluaci k týdennímu plánu s názvem: Jak pejsek s kočičkou pekli dort. Stejný poznatek je uveden v teoretické části bakalářské práce v kapitole o vlivu pohádek na jednotlivá vývojová období dítěte.

Z uvedených odpovědí můžeme usoudit, že téměř polovina dětí oslovených rodičů chodí spát mezi 20-21 hodinou a téměř polovina mezi 21-22 hodinou. Bohužel z vyslechnutých rozhovorů dětí v mateřské škole vyplývá, že večer spíše sledují televizní seriál, místo aby si četli s rodiči pohádky.

Oblíbenými knihami v dětství oslovených rodičů byly klasické pohádky, zatímco jejich děti často preferují moderně zpracované, často velmi zestručněné, pohádky.

Z grafu č. 9 vyplývá, že oslovení rodiče kupují svým dětem pohádkové knížky nejčastěji k narozeninám a na Vánoce. Pravděpodobně je důvodem nedostatek peněz

nebo chybějící knihkupectví v okolí. Podle mého názoru je právě knihovna možností, jak si pravidelně číst pohádky a při tom ušetřit.

Oslovení rodiče uvedli, že počet pohádkových knih v domácnosti je okolo 50. Podle mého názoru je tento počet uspokojující vzhledem počtu koupených knih za rok.

Stanovili jsme hypotézu H2

H2: Předpokládáme, že 50% rodičů navštěvuje se svým dítětem knihovnu.

Hypotéze se nepotvrdila. Pouze 6 rodičů z 25 oslovených uvedlo, že navštěvuje knihovnu a to i přes skutečnost, že většina rodičů (96%) ve svém dětství knihovnu navštěvovala. Podle mého názoru je přitom návštěva knihovny jednou z příležitostí, jak dítěti zprostředkovat setkání s pohádkou. Mateřská škola navštěvuje knihovnu několikrát do roka při různých příležitostech, jako je např. týden knihoven v listopadu nebo v březnu, který je považován za svátek knihy.

Žádné z dětí oslovených rodičů nemá vyloženě neoblíbenou pohádku.

Další možný výzkum v této oblasti by byl možný na prvním a druhém stupni základních škol. Jistě by bylo zajímavé zjistit, jaký vliv mělo vyprávění pohádek v předškolním věku dítěte na jeho pozdější výsledky ve škole.

Závěr

Jedním z hlavních cílů bakalářské práce bylo zdůraznit vliv pohádky na vývoj dítěte. V teoretické části bylo doloženo, že pohádka je jedním z důležitých prvků, ovlivňujících vývoj dítěte. Část praktická zkoumala, zda mají děti předškolního věku dostatek příležitostí k setkání s pohádkou doma i v mateřské škole.

Z kapitoly o historii pohádek vyplývá, že v dávných dobách nebyly pohádkové příběhy určeny dětem, ale poskytovaly dospělým odpovědi na základní otázky života. Šířily se světem v podobě zážitků pocestných, kteří za trochu jídla vyprávěli, co se jim během putování přihodilo zajímavého nebo podivuhodného. V dnešní době slouží stejným způsobem právě dětem, jak je uvedeno v kapitole o funkci pohádek.

V následující kapitole byly pohádky klasifikovány podle druhu a obsahové struktury. Z informací zde uvedených vyplývá, že všechny druhy pohádek mají téměř shodnou strukturu a obsah. Nezáleží přitom na zemi, ve které se pohádka vypráví ani na stáří pohádky.

Dále byly podrobně popsány funkce pohádek, které jsou důležité pro vývoj dítěte. Tato kapitola se tematicky blíží kapitole o vlivu pohádek na jednotlivá vývojová období dítěte. V obou byl vylíčen význam a oblíbenost pohádek vzhledem k věku dítěte. Tyto informace se shodovaly s výsledky šetření v praktické části.

V teoretické části bakalářské práce byl zmíněn význam ilustrace, která je podstatnou složkou dětských pohádkových knih, včetně uvedení významných českých ilustrátorů.

Nedílnou součástí teoretické části bakalářské práce je kapitola, která podrobně popisuje jednotlivá vývojová období dítěte.

Poslední kapitola teoretické části se pokusila odpovědět na otázku, proč je důležité číst nebo vyprávět dítěti pohádku.

V praktické části bakalářské práce byla užitá metoda dotazníku a představen třídní vzdělávací program mateřské školy. Odpovědi uvedené v dotazníku potvrdily informace z kapitoly o vlivu pohádky na jednotlivá období dítěte. A to skutečnost, že je u dětí předškolního věku nejoblíbenější pohádka se zvířecím hrdinou. Dále jsme z odpovědí mohli vyčíst, kdo vypráví dítěti pohádky nejčastěji. Ukázalo se, že je

to právě matka, která svému dítěti předčítá před spaním. Otcové se účastní této společné chvíle pouze 3%, což není ideální. Chlapci tím ztrácejí jednu z možností identifikovat se s mužskou postavou v rodině.

Teoretická část bakalářské práce popsala pozitivní vliv pohádky na vývoj dítěte a praktická část ukázala, jak je vztah dítěte k pohádkám rozvíjen v rodině a jak lze tento vztah podporovat v mateřské škole. Výzkum ukázal, že mateřská škola v mnoha rovinách zastupuje rodinu. Většina dětí se s klasickou pohádkou setkává právě v mateřské škole a často je to učitelka, kdo zprostředkovává dítěti setkání s kouzelnou atmosférou pohádky.

Seznam použitých pramenů a literatury

- BACUS, A. Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-743-4.
- BENEŠ, B. Česká lidová slovesnost. 1. vyd. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0181-8
- BETTELHEIM, B. Za tajemstvím pohádek. Praha: Nakl. Lid. nov., 2000. ISBN 80-7106-290-1.
- ČERNOUŠEK, M. Děti a svět pohádek. 1. vyd. Praha: Albatros, 1991. ISBN 80-00-00060-1.
- ČERVENKA, J. O pohádkách. 1. vyd. Praha: Státní nakl. Dětské knihy, 1960.
- GENČIOVÁ, M. Literatura pro děti a mládež. 1. vyd. Praha: SPN, 1984.
- HORÁKOVÁ, S., SUCHOCHLEBOVÁ, L. Výchova k psychické odolnosti dítěte. 1. vyd. Praha: Grada Publishink, 2009. ISBN 978-80-247-2206-1.
- KÁDNEROVÁ, B. Metodika literární výchovy v mateřské škole. 2. vyd. Praha: SPN, 1984.
- MACHOVÁ, J. Biologie člověka pro učitele. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-7184-867-0.
- MATĚJČEK, Z. Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte. vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0870-1.
- MOLICKÁ, M. Příběhy, které léčí. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-203-4.
- OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. Rok v mateřské škole. 1. vyd. Praha: ERMAT, 2003. ISBN 80-7178-847-3.
- SIROVÁTKA, O. Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře. 1. vyd. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1998. ISBN 80-85010-06-2.
- SIROVÁTKA, O. Současná česká literatura a folklór. 1. vyd. Praha: Academia, 1985.
- URBANOVÁ, S. Metamorfózy dětské literatury. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 80-7198-379-9.
- Internetové zdroje:
<http://www.dotaznik-online.cz>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Zásobník básniček k TVP

Příloha č. 3 Fotodokumentace mateřské školy – Pečení dortu

Příloha č. 4 Fotodokumentace mateřské školy – Návštěva místní knihovny

Příloha č. 1 Dotazník

DOTAZNÍK

Vážení rodiče, jmenuji se Zdenka Kollmannová a jsem studentkou univerzity v Olomouci. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce na téma: „Vliv pohádky na vývoj dítěte“. Dotazník je anonymní a veškeré informace z něj získané použiji pouze pro účely mé bakalářské práce. U každé otázky je několik variant odpovědi, vhodné prosím zakroužkujte. Otázku č. 8, 10 a 14 prosím doplňte. Za čas strávený vyplněním dotazníku Vám děkuji.

1. Čtete nebo vyprávíte Vašemu dítěti pohádku před spaním?

- Ano, pravidelně
- Ano, občas
- Ne

2. Je jiná alternativa pohádky před spaním?

- Pohádka na CD
- Pohádka v televizi nebo na videu
- Čtená pohádka
- Kombinujeme možnosti
- Ne, dítě jde rovnou spát

3. Kdo nejčastěji Vašemu dítěti pohádku před spaním čte nebo vypráví?

- Matka
- Otec
- Oba
- Starší sourozenec
- Prarodiče
- Jiná možnost

4. Četli Vám rodiče nebo prarodiče pohádky, když jste byl (a) dítětem?

- Ano
- Ne
- Někdy

5. Jaký druh pohádek má Vaše dítě nejraději?

- Klasické české
- O zvířátkách
- Dobrodružné
- Je mu to jedno
- Jiná možnost

6. V kolik hodin chodí Vaše dítě spát?

- Před 19. hod.
- Mezi 19. – 20. hod.
- Mezi 20. – 21. hod.
- Mezi 21. – 22. hod.
- Po 22. hod
- Jiná možnost

7. Má Vaše dítě oblíbenou pohádkovou knížku?(V případě kladné odpovědi, uveďte jakou)

- Ano
- Nemá žádnou
- Je mu to jedno
- Jiná možnost

8. Jaká byla Vaše nejoblíbenější pohádková knížka v dětství?

9. Jak často kupujete pohádkové knížky?

- Každý měsíc
- K narozeninám a na Vánoce
- Jednou za rok
- Nekupuji
- Jiná možnost

10. Kolik máte přibližně ve vaší domácí knihovničce pohádkových knih?

11. Navštěvujete knihovnu ve své obci (městě)?

- Ano
- Ano, i se svým dítětem
- Ne

12. Vy jste jako dítě navštěvoval (a) knihovnu?

- Ano
- Ne

13. Má Vaše dítě oblíbeného pohádkového hrdinu? (V případě kladné odpovědi, uveďte jakého)

- Ano
- Ne

14. Je některá z klasických pohádek, kterou Vaše dítě nemá rádo?

Příloha č. 2 Zásobník básniček k TVP

Princeznička na bále

Princeznička na bále,
Poztrácela korále.
Její táta – mocný král,
Honzíka si zavolal:
„Honzíku, máš na mále,
Přines nám ty korále!“
Honzík běžel na horu,
Nakopal tam bramborů.
Vysypal je před krále:
„Tu máte ty korále!
Větší už tam neměli,
Snědli je už v neděli.“

Nejmenší čtenáři

Víte, na co máme knížky?
Aby pejsci, kočky, myšky
záviděli pod oknem,
jak si čtem.

Knížka

Co je knížka?
Je to živá bílých listů hromádka.
V ní si všechno hraje, zpívá,
ptáci, děti, zvířátka.

Spisovatel

Ťuky, ťuky jako datel,

Pěkně řádek po řádku.

Kdopak je to? Spisovatel.

Co to píše? Pohádku.

Knížku, kde se každý doví

Všechno na čem záleží.

O králi a o Honzovi,

O princezně na věži,

O hlubinách mořské říše,

O tajemstvích ptačích hnízd.

Spisovatel knihy píše.

My si budem knihy číst.

Příloha č. 3 Fotodokumentace mateřské školy – pečení dortu

Příloha č. 4 Fotodokumentace mateřské školy – návštěva knihovny

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Zdenka Kollmannová
Katedra:	Psychologie a patologie
Vedoucí práce:	Mgr. Michaela Pugnerová PhD.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Vliv pohádky na vývoj dítěte
Název v angličtině:	Impact of fairytales on child development
Anotace práce:	Definice, historie a rozdělení pohádek, přehled jednotlivých vývojových období dítěte, vliv pohádek na vývojová období dítěte, dotazníkové šetření pro rodiče, třídní vzdělávací program na měsíc březen, závěr
Klíčová slova:	Pohádka, rozdělení, funkce pohádek, vývoj dítěte, předškolní věk, dotazník
Anotace v angličtině:	Definition, history and subdivision of fairytales, child development periods overview, impact of fairytales on individual child development periods, questionnaire for parents, educational schedule for March, conclusion
Klíčová slova v angličtině:	fairytales, subdivision and function of fairytales, child development, pre-school age, questionnaire
Přílohy vázané v práci:	Dotazník Zásobník básniček Fotodokumentace
Rozsah práce:	47 stran
Jazyk práce:	čeština

